

Ekonomski položaj proizvodnje i prerade papira u SR Hrvatskoj i problemi budućeg razvitka

Dr Rudolf Sabadi, dipl. ing., dipl. oec.

UDK 634.0.7:634.0.861

Republički zavod za društveno planiranje u Zagrebu

Primljeno: 5. travnja 1980.

Prihvaćeno: 27. svibnja 1980.

Stručni rad

S a ž e t a k

Potrošnja papira u SFRJ procijenjena je da će iznositi oko 42 kg, a u SRH oko 46—50 kg godišnje po stanovniku u 1980. godini, a u 1985. ona bi trebala iznositi u SFRJ oko 62—65 kg, a u SRH oko 65—70 kg. Proizvodnja zaostaje za potrošnjom i nesklad se povećava. Prerada papira raste brže od proizvodnje celuloze i papira. Prema predviđanjima, potrošnja će se u 1985. godini podmirivati s oko 16% iz uvoza.

Uzrok strukturalne neusklađenosti proizvodnje celuloze i papira s jedne strane i prerade papira s druge strane leži velikim dijelom u signifikantnoj negativnoj korelaciji između kapitalnog koeficijenta i akumulativnosti. U razdoblju 1966—1978. srednji kapitalni koeficijent proizvodnje celuloze i papira bio je 4,46, a prerade papira 1,40.

Budući razvitak treba usmjeriti prema vertikalnoj integraciji cijelog šumsko-prerađivačkog kompleksa a zajedničke planske investicije prema otklanjanju strukturalnih neusklađenosti.

Ključne riječi: celuloza, papir i proizvodi od papira — strukturne neravnomjernosti između faza proizvodnje — neravnomjernost ponude i tražnje.

ECONOMIC SITUATION OF PAPER PRODUCTION AND MANUFACTURE IN THE SR OF CROATIA AND PROBLEMS OF THE FUTURE DEVELOPMENT

Summary

The consumption of paper in the SFR Yugoslavia is estimated at 42 kgs, and in the SR Croatia at 46—50 kgs per caput annually. The consumption of 62—65 kgs per caput annually in the SFRJ, and 65—70 kgs in the SRH is forecasted.

Production falls behind the consumption, and the disproportion between two is mounting up. Manufacture of paper products is growing faster than production of pulp and paper, and it is expected that of the total consumption in 1985 16% will be covered by imports.

The cause of structural disproportion between pulp and paper manufacture on one hand, and of paper products on the other hand, lies in its greatest part on the negative significant correlation between capital coefficient and rate of return, since the medium capital coefficient for pulp and paper was 4.46, of paper products 1.40 in the 1966—1978 period.

The future development should be directed towards vertical integration of the whole forest industries complex, and joint investments should be directed in elimination of present structure of production in order to improve it.

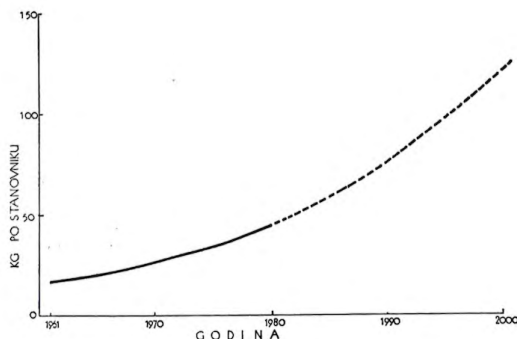
Key words: pulp, paper and products thereof — structural inequalities between production stages — inequalities between offer and demand.

1.0 KRETANJE POTROŠNJE

Razvijenost jedne zemlje iskazuje se, među ostalim, potrošnjom papira po stanovniku. Prema raspoloživim podacima, potrošnja papira po jednom stanovniku u SFR Jugoslaviji iznosit će u 1980. godini oko 48 kg godišnje. Toj količini valja dodati još stanoviti postotak (oko 5%) kao povećanje potrošnje nastalo razlikom uvoza minus izvoz, koje u statističkim praćenjima nije iskazano kao papir, već kao »drugi proizvodi« (ambalaža uvoznih proizvoda, proizvodi u kojima je papir sastavni dio, zatim novine, časopisi, knjige, itd.).

Ocjenjuje se da je potrošnja papira po jednom stanovniku u SR Hrvatskoj za oko 18% viša od jugoslavenskog prosjeka. To bi značilo da će se potrošnja papira u SR Hrvatskoj u 1980. kretati oko 46—50 kg godišnje po stanovniku.

S obzirom na kretanje trenda potrošnje, očekuje se da će jugoslavenska potrošnja papira po stanovniku dostići u 1985. godini oko 58,3 kg papira. S dodatkom navedene neregistrirane potrošnje, izlazi da bi se potrošnja po stanovniku u SFRJ mogla kretati prosječno oko 62—65 kg godišnje, a to bi značilo da bi se potrošnja u SRH 1985. kretala oko 65—70 kg godišnje po stanovniku.

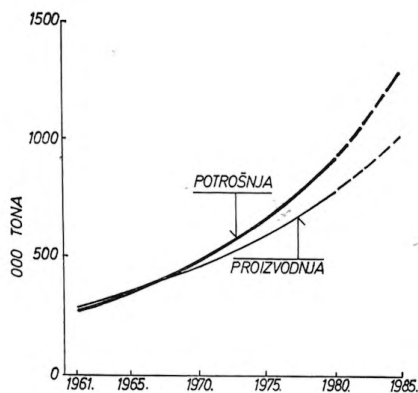
Slika 1. Potrošnja papira u SFRJ (kg po stanovniku)
Figure 1. Paper consumption in the SFRJ (kgs per caput).

2.0 PROIZVODNJA

Dok je proizvodnja papira u SFRJ više ili manje usklađena količinski s potrošnjom (ali ne i po asortimanu), proizvodnja celuloze sve više zaostaje. U SR Hrvatskoj proizvodnja celuloze zaostaje još više. Ona danas iznosi svega oko 150.000 tona godišnje (poluceluloza i celuloza) i predstavlja svega 19,3% jugoslavenske proizvodnje. Kako je potrošnja u SR Hrvatskoj veća od prosječne

jugoslavenske potrošnje, to znači još veće zaostajanje, koje se sve jače osjeća i u budućnosti će se još više ispoljiti. Posebno to vrijedi u uvjetima sadašnje platnobilančne situacije, koja će se u budućnosti nastaviti vjerojatno s još jačom izraženošću.

U SR Hrvatskoj se svakodnevno množe ili povećavaju postojeći kapaciteti prerade papira. Oni su (na žalost), u uvjetima sve jače naglašene regionalne zatvorenosti i u uvjetima platnobilančnih restrikcija, izloženi na milost i nemilost proizvođača sirovina. Pojave prelijevanja akumulacije su na taj način sve češće. To ne bi predstavljalo problem, kada SR Hrvatska ne bi imala sama osnovnih sirovinskih resursa i kada bi imala drugih proizvoda kojima bi mogla poboljšavati svoju platnu bilancu s inozemstvom. To, međutim, nije slučaj, već je upravo suprotno. SR Hrvatska ima 35% teritorija pod šumama, u površini šuma SFRJ učestvuje s 22,44%, u drvnjoj masi s 19,85%, a u prirastu s 20,41%. Zaostajanje proizvodnje papira i celuloze za potrošnjom očituje se u tomu, što već danas vrijednost negativnog salda razmjene s inozemstvom iznosi godišnje toliko koliko iznosi vrijednost kompletno opremljene suvremene tvornice celuloze, kapaciteta 400 tona na dan.

Slika 2. Kretanje proizvodnje i potrošnje celuloze u SFR Jugoslaviji
Figure 2. Pulp production development in the SFR of Yugoslavia

Proces proširene reprodukcije u cjelokupnom šumsko-prerađivačkom kompleksu SR Hrvatske odvija se usitnjeno. Prigovori koji se koji put čuju o tome kako je to uređeno u drugim socijalističkim republikama trebali bi biti poticaj da se i u SR Hrvatskoj proces proširene reprodukcije okrupni i osnaži, ili čak obogati novim ekonomskim sadržajem.

Sa stanovišta individualnih proizvođača imamo u stvari logično ponašanje i prilagođavanje uvjetima privređivanja. Svatko nastoji započeti s nekom industrijskom proizvodnjom. U općoj novčanjoj situaciji (besparici) mala ulaganja su pravi magnet. Npr. u SR Hrvatskoj je broj zaposlenih u proizvodnji celuloze i papira u razdoblju 1966—1978. ostao nepromijenjen, a u preradi papira je u istom razdoblju broj zaposlenih udvostručen. Ti su rezultati itekako posljedica svjesnog prilagođivanja subjekata proizvodnje datim okolnostima. Naime, da bi radnik zaposlen u proizvodnji celuloze i papira proizveo društveni proizvod približno jednak onomu koji proizvodi radnik u preradi papira, kapitalni koeficijent* takve proizvodnje mora biti oko 4,46, dok on u preradi papira iznosi oko 1,40. To znači da je politikom cijena utjecaj minulog rada u stvaranju društvenog proizvoda devalviran. Kako znamo da je, u datim tehnološkim granicama, minuli rad ili osnovna sredstva zamjenjiv živim radom**, očigledno je da tako zacrtana politika cijena preferira radnointenzivna rješenja.

3.0 STRUKTURNI NESKLAD RAZVITKA

Kako to da se u ostalim republikama ipak odvija (makar nezadovoljavajući) proces ravnomyernog ulaganja, kakav se u SR Hrvatskoj ne da zamisliti? Odgovor je prirodno višeznačan. Nigdje u SFRJ nije ostvareno samoupravno udruživanje rada i sredstava gdje bi udruženi subjekti proizvodnje ravnopravno sudjelovali u dohotku stvorenom unutar reprodukcijске cjeline. Bolje rečeno, odnosi dati raspodjelom društvenog proizvoda uzeti su onakvima kakvi jesu, ali je postojao jak izvanekonomske utjecaj istovremeno, koji je subjekte proizvodnje usmjeravao u određenom pravcu. Drugo je pitanje da li su ciljevi uvijek bili jasno postavljeni i da li su odabrane adekvatne mjere za njihovo postizanje. Činjenice su međutim tu. Šumarstvo susjednih socijalističkih republika, Slovenije i Bosne i Hercegovine, isporučuje drvo za kemijsku preradu pogonima na teritoriji tih republika, uz unaprijed dogovorene cijene; proizvođači celuloze i papira isporučuju svoje proizvode isto tako prema unaprijed dogovorenim cijenama za dalju preradu. Ako, međutim, radna organizacija iz SR Hrvatske želi nabaviti papir za dalju preradu, mora kreditirati isporučitelja povoljnim dugoročnim zajmovima, u ekstremnim slučajevima mora čak osigurati i drvo za kemijsku preradu.

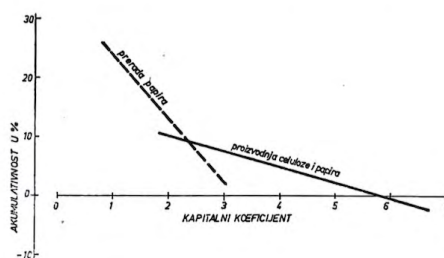
Umjesto da takav razvoj bude podsticajem za integraciju šumsko-prerađivačke reprodukcijске cjeline u SR Hrvatskoj, vode se duge i najčešće besplodne diskusije o integraciji do koje ne dola-

zi. Vjerojatno ju nitko ne želi ili se ne mogu sagledati, zbog uskih interesa, sve njezine prednosti. Rascjepkano i načeto šumarstvo ne će i ne može povećati masu sječa ako nema mogućnosti da usmjerenim investicijama u uzgoj osigura potrajnost prihoda. Bez obzira kakva krizna situacija jest ili može nastupiti, nije realistično očekivanje da se može ostvariti bilo kakav značajniji preхват sječe preko tekućeg prirasta, bez katastrofalnih posljedica.

Otvorene su šume u pravilu u toj mjeri načete da se o mnogima jedva može govoriti kao privrednim šumama. Zbog toga se ne mogu usvojiti prigovori, često upućivani na račun šumarstva sa strane prerade drva, da je šumarstvo krivo za to što strukturno neusklađena prerada drva nema sirovina. Prerada drva, mehanička i kemijska, nije do sada pokazala nikakav afinitet da se sa šumarstvom dohotkom ujedini, uz uvjet da od šumarstva primi i pasivu, tj. degradirane šume, krš i goleti. U datim se uvjetima svi subjekti ponašaju prema poslovličnoj uzrečici: »Podijelimo prvo tvoje, onda svaki svoje«. U usitnjeno šumarstvo, bez sredstava i često bez dugoročno formulirane politike razvitka, proizvođači iz prerade drva, posebno iz proizvodnje celuloze i papira, uvlače se sporadičnim investicijama s namjerom da u stvari osiguraju koncesije, čime se u biti ništa ne rješava. Rastuća prerada papira, pritjerana platnobilančnim restikcijama, odlijeva akumulaciju u postrojenja za proizvodnju celuloze i papira drugih republika, ne rješavajući goruće probleme šumskoprerađivačkog kompleksa SR Hrvatske ništa ili veoma malo.

U uvjetima raspodjele društvenog proizvoda, gdje između kapitalnog koeficijenta i akumulativnosti postoji jako signifikantna negativna korelaciona veza (slika 3), očigledno je da će, logikom ekonomskog razmišljanja, prerada papira SR Hrvatske brzo ostati bez sirovina, i to iz dva osnovna razloga:

(1) jer će, uslijed platnobilančne situacije, mjere neselektivnog podsticanja izvoza stimulirati iz-

Slika 3. Odnos kapitalnog koeficijenta i akumulativnosti proizvodnje i prerade papira u SR Hrvatskoj za razdoblje 1966—1978. Figure 3. Ratio between capital coefficient and rate of return of pulp and paper production in the SR of Croatia in the 1966—1978 period.

* Kapitalni koeficijent = Osn. sred. po nab. vr./Druš. pr.

** Npr. jedinica površine zemlje se može obraditi ašovom i višebradnim plugom s traktorskom vučom.

voz u toj mjeri da će pogoni prerade papira u SR Hrvatskoj sve teže dolaziti do sirovina. Ona će u prvom redu biti namijenjena zadovoljavanju tražnje unutar već organiziranih regionalnih prerada, a ostatak će se izvoziti;

(2) jer će negativna korelaciona veza između kapitalnog koeficijenta i akumulativnosti podsticati stvaranje prerade papira uz proizvodnju celuloze i papira i time popravljati ekonomski položaj ove potonje.

S obzirom na platnobilančnu situaciju zemlje, šumskoprerađivačka reprodukcijaska cjelina dobija izuzetno značenje. U SR Hrvatskoj bi bilo neophodno prići radikalnom reorganiziranju cjelokupne djelatnosti i usmjeravanju razvoja s ciljem da se poveća proizvodnost, poveća proizvodnja, poveća izvoz i smanji uvoz.

Situacija u kojoj se nalazi proizvodnja i prerada papira u SR Hrvatskoj i ne mora izgledati tako crno kako je prikazano kod krajnjih posljedica neekonomskog i usitnjenog ponašanja, jer je iskustvo pokazalo da u nas nekakva proizvodnja veoma teško prestaje ako u nekom trenutku za nju nema uvjeta. Prerađivači papira bi u takvom slučaju vjerojatno zadržali dio tržišta, i kao činitelj tražnje bi djelovali, prema tržišnim zakonima, na povećanja cijena celuloze i papira, što bi neekonomske pozicije regionalno organiziranih prerađivača papira ugrozilo do te mjere, da bi se tim zakonima tržišta, kad tad, i oni morali povinuti. Jedino je pitanje samo, da li nam to treba, ako želimo planski usmjeravati razvoj i ako nam je cilj povećanje proizvodnosti i konkurentne sposobnosti, a ne povećavanja monopolnih cijena.

Prihvate li se gore nabrojeni ciljevi, koje po logici ekonomskog razvitka treba ostvariti, i ako se do njih želi doći optimizirajući proizvodnju, mora se, respektirajući samoupravna prava proizvodnih subjekata, krenuti putem okrupnjavanja procesa proširene reprodukcije udruživanjem ra-

da i sredstava. Počevši od šumarstva, pa do industrije finalnih proizvoda, mora se planski usmjeravati razvoj i stvoriti takve uvjete raspodjele dohotka unutar reprodukcijске cjeline koji ne će nositi sadašnje nesklade, a koji najvjerojatnije ne će još dugo vremena biti otklonjeni, budući da oni nisu u svim instancama baš tako loši.

Kada bi sve faze reprodukcijске cjeline bile vezane za zajednički dohodak, velik bi broj prigovora mogao otpasti, i vjerojatno bi otpao.

Zbog svega toga je tim nerazumljiviji stav pojedinih proizvođača u svim fazama reprodukcijске cjeline, da ne mogu od posebnog shvatiti opći interes, da ne mogu od kratkoročnog sagledati dugoročni interes. Monopol je svugdje u svijetu neodrživ na dulje vrijeme, u nas je to još manje moguće.

Šumarstvo SR Hrvatske treba racionalizirati, treba izgraditi koncepte prioriteta i započeti s mijenjanjem u pravcu investiranja u planski postavljene ciljeve: Prerađu drva i proizvodnju celuloze i papira valja dograditi i modernizirati, a to se može samo udruženim snagama. Govori se o nerealnosti podizanja nove tvornice celuloze, tvornice roto papira. Sasvim je sigurno da je to nerearno ako se ne želi da se to ostvari. Da bi se to ostvarilo, mora se početi s dogovaranjem i ulaganjem u šumarstvo i zajedničkim ulaganjem u takve objekte. Na taj način se ostvaruje i ideja jedinstvenog jugoslavenskog tržišta, jer ono ostaje otvoreno i zainteresiranim proizvođačima iz drugih socijalističkih republika, a potrošaču se daje proizvod koji će plaćati koliko on stvarno košta, i ništa više.

LITERATURA:

- [1] SABADI, R.: Industrija proizvodnje i prerade papira u S. R. H. 1976—1985. Zagreb. Republički zavod za društveno planiranje, 1979.
- [2] SABADI, R.: Drvna industrija u S. R. H. 1976—1985. Zagreb. Republički zavod za društveno planiranje, 1979.

